

Токмань Г. Л.

Університет Григорія Сковороди в Переяславі

МІЛІТАРНІ МОТИВИ Й ОБРАЗНІСТЬ КАНТАТИ «ВИДИВА НА ДОРОЗІ» ВОЛОДИМИРА КОЛОМІЙЦЯ В СУЧАСНОМУ ГОРИЗОНТІ СПОДІВАНЬ

Статтю присвячено творчості поета Володимира Коломійця (1935–2017) – лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка (1993). Об'єктом вивчення є ліро-епічний твір «Видива на дорозі», що входить до збірки «Пісня жайвора» (1965). Увагу зосереджено на мілітарних мотивах у художньому тексті. Теоретичною засадою дослідження обрано поняття про горизонт сподівань у тлумаченні Ганса Роберта Яусса. Запропоновано тлумачення текстів у сучасному горизонті сподівань, зокрема в контексті російсько-української війни.

В. Коломієць визначив жанр твору як кантату, запозичивши термін з музикознавства. Твір складається з восьми пісень і епілогу. Досліджено сенси і художню специфіку мілітарних мотивів у піснях, де мілітарність домінує у змісті. У пісні «Дівчино моя, переяславо!..» зображено бої українців і татар тисячорічної давнини. Ворога зображено як хитру й хижку лисицю, що прагне вийти із серця найцінніше – історичну пам'ять нації. Пісня «Жайворонок» містить образ козака як найвищого взірця українця-захисника Вітчизни і жайвора як голосу української душі. Пісня «Тарас Трясило» має спільні мотиви з фольклорними творами і з поемою «Тарасова ніч» Т. Шевченка, водночас позначена більш жорстким натуралізмом та яскравим ідіостилем автора. Пісня «Бандура» містить образ цього музичного інструмента як символу української ідентичності. Проведено паралель із сюрреалістичним зображенням гітари в поезії Ф.-Г. Лорки. Пісня «Корчма» розповідає про дії не професійних військових, а повстанців. Автор аксіологічно приймає народні повстання як прояв волелюбства і гніву. Пісні, присвячені Григорію Сковороді і Тарасу Шевченку, є перспективою дослідження. У інтерпретації епілогу підкреслено думку В. Коломійця про справедливість збройної боротьби, яку вели українці протягом історії. Кантата «Видива на дорозі» допомагає усвідомити екзистенційний вибір, який нині стоїть перед кожним українцем.

Ключові слова: мілітарний мотив, поезія, сучасний горизонт сподівань, московсько-українська війна, образ, натуралізм, сюрреалізм.

Постановка проблеми. Мілітарні мотиви в українській літературі викликані історичним шляхом нації, на якому були визвольні змагання, участь у світових війнах, народні повстання. Дослідження мотивів збройної боротьби охоплюють художні тексти від фольклору минулих віків до сучасної літератури, зокрема творів, написаних письменниками-воїнами, учасниками російсько-української війни. Поети-шістдесятники посідають своє особливе місце в розвитку мілітарної літератури: вони сміливо зверталися до історичних подій, викликаних волелюбним прагненням українців збройно відстояти свою ідентичність, землю, право на державність. Прикладом цього є ліро-епічний твір «Видива на дорозі» Володимира Коломійця (1935–2017), який увійшов до збірки «Колиска жайвора» (1966). Його жанрова приналежність – кантата, ідейно-художній зміст

складні й багатогранні, на межі з історією, філософією, іншими видами мистецтва. Актуальною проблемою вважаємо вивчення мілітарних мотивів у цьому творі, назву якого винесено на обкладинку вибраного поета, що вийшло друком у серії Бібліотека Шевченківського комітету (твори лауреатів Національної премії України імені Тараса Шевченка) [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Учені висловлювали думки про цей твір і загалом творчу манеру В. Коломійця. Леонід Новиченко у 1967 році писав: «Мені подобається та філософічно-історична замисленість, знак якої лежить на деяких творах поета, написаних в останні роки (для прикладу, можна вказати на такі речі, як “Терцини”, “Видива на дорозі”, “Дзеркало для відлуння”, “Прикмети”, “Триптих тридцятого літа” тощо)» [4, с. 7]. Іван Драч відзначив той нерв поезії

свого сучасника, який цікавитиме й нас. «Є справжня тривога в душі поета – і вона не силувана, не зіп'ята на котурни, вона не вдається до форсажу і афектації. Це справжня тривога нашої доби...» [1, с. 9]. Микола Ільницький підкреслив необхідність уважного прочитання текстів В. Коломійця, написаних у часи колоніального становища України, і окреслив роль шістдесятництва у збереженні національної духовності. «Письменник намагався зашифрувати слово правди, сподіваючись, що цензура не помітить підтексту, але читач обов'язково зрозуміє автора. <...> чи не завдяки цьому поколінню не згасав вогник національної духовності...» [2, с. 12]. Критики одноставно визнавали художню майстерність поета, називали риси його ідіостилю, зокрема: збагачення висловлювання різноманітними додатковими вимірами і відтінками (Л. Новиченко); добірність лексики, творення неологізмів, несилуваність інтонації (І. Драч); посилення речевості і предметної фактури з одночасною символізацією, віртуозність в оперуванні звуковими ресурсами (М. Ільницький); симфонізація, сугестивність (А. Гризун). Проблема мілітарних мотивів і образності кантати «Видива на дорозі» в сучасному горизонті сподівань ще не була предметом вивчення.

Постановка завдання. Ставимо завдання: простежити за розгортанням у тексті кантати мілітарних мотивів і визначити художньо-образні засоби їх оприявлення. Під час тлумачення змістових параметрів твору керуватимемося теоретичним положенням про горизонт сподівань. Ганс Роберт Яусс пише про горизонт у ролі поняття герменевтики: «... він як історичне обмеження і водночас як умова можливості досвіду, конститує кожне витворення сенсу в людських вчинках і первинному розумінні світу» [7, с. 279]. Горизонт у герменевтиці рухомий і рухливий, він змінюється з часом, розуміння тексту нагадує мандрівника, що «за кожним теперішнім горизонтом відкриває нові» [7, с. 281]. Учений заклав засади рецептивної естетики, сутністю якої є визнання діалогу між текстом і читачем. «Літературне розуміння стає діалогічним тільки там, де шукають і визнають альтеральність тексту перед горизонтом власних сподівань, де не роблять спроб наївного передчасного злиття горизонтів і де власний досвід коригує і поширює досвід іншого» [7, с. 287]. Ураховуємо застереження Г.Р. Яусса щодо *наївної актуалізації*, тож прагнемо, щоб наша інтерпретація здійснювалася «як діалектичне поєднання горизонтів минулого і сучасного в новій конкретизації смислу» [7, с. 301]. На цих засадах відчитаємо

мілітарні мотиви в кантаті у горизонті сподівань нашої, воєнної доби. Ітимемо за текстом кантати, зупинятимемося і тлумачитимемо прояви мілітарності, завважаючи художні прийоми, використані поетом.

Виклад основного матеріалу. Твір поділено на пісні, кожна має назву, що символічно узагальнює зміст цієї композиційної частини твору. Якщо «Пісня перша. Мозаїка» малює образ Переяслава як княжого мирного міста, що став князю Володимирові Мономаху, якого автор захоплено називає князь-ладо, і *воям його хоробрим* найкращим пристанищем, то «Пісня друга. Дівчино моя, переяславо!..» починається з картини бою русичів і татар, у якій відчувається інтертекстуальна присутність «Слова о полку Ігоревім» і козацьких дум. «Б'ється орда, вража орда, / три дні й три години, / розкололася вража орда / на три ордовини...». У сучасному горизонті сподівань прочитуємо картину бою з асоціативним баченням ворожої навали в московсько-українській війні, сучасну лінію фронту з розколотістю на напрямки. Особливо піднесено й трагічно лунають слова поета: «Поламалися калені, / пощербилися харалужні / і мечі, і стріли... / Та об тіло... Все об тіло біле!» [3, с. 90]. Алюзійно виникає народна історична пісня «Забіліли сніги...». Змальовано поразку в бою русичів з татарами, символічна ейдетика нагадує образ поля бою у «Слові...». «Ніби – татарва./ Сила хилить силу./ Вже ж русичі упилися / вражого вина, – / сплять воїни, розляглися / не їхня вина» [3, с. 90]. Звернімо увагу на талановитий художній звукопис поезії. «Скрізь поганці... Впали вежі./ Що каміння, що кип'яч. / Стогін... плач» [3, с. 90]. Автор добирає рідковживане слово *кип'яч*, яке водночас створює порівняння з каменем і риму з *плач* – увиразнюючи картину окупації української землі ворогом.

Зображення загибелі героїв стилізоване в дусі історичного народнопісенного фольклору, проте оригінальна ейдетика, поєднана зі стилізацією, творить цілком самобутнє літературне явище. Наприклад, в описі загибелі отрока-посланця зворушує образ коника, що *сюрчить у ніженьках*; в голосі дівчини, що *проквіляє-промовляє* судженому, образ дівочої коси татарської бранки – з неологізмом *зосенілий*: «Ой стане ж коса посічена / павутинням зосенілим, – / щирий бір освітить... / струнами у кобзі стане, – / щирий люд вжалобить...» [3, с. 91]. Друга пісня малює військову поразку русичів і лихо на окупованій українській землі.

Пісня третя має найпісеннішу назву: «Жайворонок». Текст поділено на дві частини: перша

становить монолог ліричного героя, у ньому змалювано узагальнений образ козака як хороброго воїна-захисника, у якого «шаблюка-гадюка, та срібні пищалі, / та місяць над шапкою – квітка печалі» [3, с. 92]. Друга частина – це спів *промінного жайворонка*, «серце людини переклало його на слова». У цьому *гіркому і солоному* співі лунають актуальні нині думки й заклики мілітарно-екзистенційного сенсу. Піднесено віру в те, що будь-яка навала зникне, і застереження від втрати ідентичності. «Козаче, не бійсь навали, / що сплине ж урешт, як вода, / а бійся: забудешся – хто ти? / що гідність – ламка лобода...» [3, с. 93]. Промінний жайвір застерігає від здійснення планів загарбників: зробити українців рабами і яничарами та привласнити національну історію. «Мо', брат збусурманиться – бійся... / нащадки твої? – хто їх зна... / Мо', будуть в якімсь там коліні / згинатись, як ти не згинавсь?» [3, с. 93]. Ворога зображено як хитру й хижу лисицю, що прагне виїсти із серця найцінніше – історичну пам'ять нації. «Лисиці їм виїдять з серця / те лакомство – пам'ять у нім» [3, с. 93]. Тотальне пограбування України стосується як матеріальних цінностей, так і духовних – основ національної ідентичності. «Оті бусурманські лисиці, / гляди, підповзуть до руїн / і все в неї викрадуть... навіть / співоче наймення її?» [3, с. 93]. У горизонті сподівань 1960-х бачимо сатиричне змалювання лицемірства «старшого брата» у СРСР. «І квіт їй поб'ють морозом, / а – “Розквіт!” – скажуть вони?». У нашому нинішньому горизонті сподівань відчитуємо лисиць московитських, з їхньою ординською підступністю і навалою на суверенну Україну. Образи козака як найвищого взірця українця-захисника Вітчизни і промінного жайвора як голосу української душі є аксіологічно спорідненими й художньо самобутніми.

Пісня четверта «Тарас Трясило» суцільно мілітарна за змістом, адже йдеться про козацьке повстання під керівництвом гетьмана нерестрових запорозьких козаків Тараса Федоровича (Трясила) проти уряду Речі Посполитої (березень – травень 1630). Пісня В. Коломійця має спільні мотиви з фольклорними творами і з поемою «Тарасова ніч» Т. Шевченка. Відзначимо більш жорсткий, натуралістичний показ боїв, смертей поетом-шістдесятником і прояви його оригінального ідіостилу, зокрема ейдетики та звукопису.

Для створення мілітарної картини на початку тексту автор використовує фольклорні прийоми заперечного порівняння і символіки. «З імлі кри-

чать орли, / в росі їх крила... / О весно мила! – / кричать орли / з імлі. / Та ні, то не орли, / не росне зелен-диво, / то ж починають козаки / варити з ляством пиво» [3, с. 93–94]. Фольклоризованому стилю надає своєрідності талановитий художній звукопис: усі слова, що завершують короткі рядки або підрядники, мають наголос на [и].

Детально описано підготовку гетьмана до бойових дій («вози риштує, гармати й кулі він готує»), початок походу проти уряду Речі Посполитої, долучення до запорожців простого українського люду («всюди серпи, і коси, й лемеші / на гострі шаблі, на блискучі списи перековують, / до запорожців пристають»). Мілітарний конфлікт двох військ – Тараса Трясила і Станіслава Конецпольського – у центрі уваги поета. Збройне протистояння спричинене сваволею уряду Речі Посполитої, зневажливе ставлення до нерестрового козацтва виражено через пряму мову гетьмана С. Конецпольського: «З голів живими шкуру поздираю, пологою понабиваю – / по Україні всій повиставляю, / аби-сьте бидло знало милість!» [3, с. 94]. Провідними символічними образами пісні є бики (запорожці) і вовки (військо Речі Посполитої). Автор не уникає згрубілої лексики, використовуючи принцип натуралізму: показ брутального факту. «І стрілися біля Переяслава преславного. / Тут козаки великим станом стали – биками проти тічки вовчої, / з-поза возів гарматами ревнули, / ще й кілля повтикали – наче роги, / вовки що не поткнуться – черево розпорять...» [3, с. 94]. Відповідно до історичної правди, засвідченої в документальних і художніх джерелах, автор передає динаміку військового зіткнення: бої, облогу, яку три тижні витримували запорожці, козацький військовий маневр, вирішальний бій. Емоційні оцінки автора виявляє образність у змалюванні військових ватажків. «Аж врешті підібгав хвостиче Конецпольський, / позадкував...» [3, с. 94]. «Тарас Трясило, / як та бджола по стільникові, походжає / поміж возами... Задумав хитрість батько» [3, с. 94].

Хитрість оповіdana з елементом творчої фантазії, яка ґрунтується на джерелах, зокрема зібраних Дмитром Яворницьким, про військову майстерність українського козацтва. «Ануге, хлопці, вріжете очерету, / торішнього, сухого... Роздягніть легко, / візьміть по тесаку та по очеретині – / й у річку... тихо» [3, с. 95]. Несподіваний напад козаків, що пройшли попід водою в тил ворога, зображено піднесено й різко мілітарно водночас: елементи романтизму й натуралізму автор поєднує, додаючи талановиту ейдетику й звуко-

пис. «Рубались із непокритими грудьми,/ панам і схаменутись не давали –/ з шансів вибивали» [3, с. 95]. «І голови з плеча злітали, наче галки,/ од шаблі, од меча...» [3, с. 95]. Художній простір у пісні – рідний козакам: Переяслав, річка Трубайло. Тож річку, на березі якої відбувся бій, одухотворено, покозачено, і водночас простір бою змальовано з усією воєнною жорстокістю. Жорстока образність війни притаманна твору В. Коломійця. «І греблю загатили./ І сам козак Трубайло вийшов з берегів,/ щоб товариству буйному допомогти.../ Немов ті шкурки швець розкидав – панські чубчики / то там, то тут в драговині...» [3, с. 95]. «Старий Трубайло в козаків по праву руку,/ ніяк, ніяк не вибереться з трупу./ Червону стрічку розмотав...» [3, с. 95]. Автор зображує мілітарно-визвольні події в історії України, акцентуючи їхню жорстокість, нерівність сил, але головне – важливість у долі Вітчизни, як кроки на шляху до волі й суверенності.

Зіставивши мілітарність у поемі Т. Шевченка «Тарасова ніч» і аналізованій пісні В. Коломійця, доходимо висновків про спільність аксіологічної основи і народнопісенної інтертекстуальності зображення збройного протистояння, про мотив смерті як брутального факту. У Т. Шевченка: «Червоною гадюкою / Несе Альта вісти,/ Щоб летіли крюки з поля / Ляшків-панків їсти <...> Закрякали чорні крюки, виймаючи очі...» [3, с. 37]. Суворая правда війни в поезії В. Коломійця ще сильніше згущується, зазнає нового ейдетичного втілення, згрубілого усно-розмовного вираження («А, салогуби, пузані, –/ так ось вам, ось вам!» [3, с. 95]).

Трагізм історії України автор вбачає не тільки в смертельній боротьбі, а й у циклічності відмови від збройних змагань, тимчасовій упокореності народу. Афористично звучить підсумок оповіді про повстання Тараса Федоровича: «Отак уміли наші предки воювати,/ та жаль... не вміли після того ради дати» [3, с. 95]. Паралелізм, поданий для констатації швидкості негативних змін, виписаний талановито, наочно-образно. «... іще й зозуля на петрівочку мандрикою не вдавиться,/ іще й гадюки в ірій не повзтнуть вслід за птаством./ як ляхи знов все повернуть на старе» [3, с. 95]. Оригінальність ідіостилю в поєднанні з народнопісенною інтертекстуальністю – яскрава ознака мілітарних мотивів у творчості В. Коломійця. Історичний оптимізм поета-шістдесятника оприямлено в завершальній фразі четвертої пісні: «А вже Хміль гряде!!!» [3, с. 95]. Три знаки оклику прочитуємо нині, як упевненість у нескоримості

української нації, її готовності повторити подвиги визвольних змагань, як віру в перемогу.

П'ята пісня «Бандура» повністю присвячена створенню образу цього музичного інструмента, що є символом української ідентичності. Мілітарний мотив уплетено в текст-портрет бандури як провідний. У цьому два сенси: 1) історія України позначена передовсім боротьбою за волю; 2) бандуристи музикою, художнім текстом та співом відображали цю боротьбу. Тому в образі бандури використано художній звукопис – так передано її мистецьку сутність: «... Бандура – бір у бурі./ І стогне щось, і рве.../ Поховано в бандурі / Ридання вікове» [3, с. 96]. І сенс мілітарний, домінуючий у змісті творів, які виконували бандуристи: «Ти виплеснута степом./ Дзвін шабель, дроб копит.../ Порубане і тепле / в тобі козацтво спить» [3, с. 96]. Твір нагадує пісні про гітару іспанського поета Ф.-Г. Лорки. «Як заридала / моя гітара, –/ розбилась досвітку / криштална чара./ Ой заридала / моя гітара.../ Хочу утишити –/ надармо,/ хочу утишити – / намарно» [5, с. 407]. «Проходять чорні коні / і люди лиховісні / глибокими ярами / гітари» [5, с. 426]. Акцентуація на національній сутності музичного інструмента і надреальні візії притаманні й українському, і іспанському поетові.

Сюрреалістичну поетику спостережено й у іншому дивовижному образі п'ятої пісні кантати – образі землі. «Ой, кругла земля на чотири дороги,/ метляються трави-чуби./ Торкаються русих чубів босі ноги,/ в землі – черепа» [3, с. 96]. Поет примушує читача побачити невидиме: полеглих у боях на цій землі. У горизонті сподівань 1960-х як сміливий крок автора прочитується колористика образу землі – чорне й червоне – і сенс очікування активних дій нації. «І заповоч долі – все чорна та чорна,/ хоч здобрено й кров'ю узір./ Хто вигорне з пилу, хто трави прогорне.../ Лиш струн перебір» [3, с. 96]. Передбачення мілітарного майбутнього України – тобто нашого сьогодення – відчитуємо, коли після постатей борців, що їх бачить ліричний герой на дорозі історії, виникає видиво обрію як лука. «Острияця й Павлюк.../ Сіркова могила... й Тараса Трясила.../ Лиш обрій – мов лук» [3, с. 96]. Завершення пісні суголосне цьому сюрреалістичному образу майбутнього: з'являється алюзія національного слав'я: «... в бандурі – Україна,/ що мерла – та не вмре!» [3, с. 96]. Пісня «Бандура» містить сюрреалістичний образ музичного інструмента: надреальними є як мистецькі характеристики бандури, так і мілітарні її сенси.

Якщо в попередніх піснях кантати йдеться про війни, бої професійних військовиків, то в пісні шостій «Корчма» мілітарний мотив утілено в оповідь про повстання. У художньому хроносі світу «Корчма» панує час «мертвої волі, що сила загризла» [3, с. 97]. Частина українців скорилася, частина – зрадила: «Зрада, продажництво – дим ядучий!». Візьмуть до рук зброю інші: «Духом же горді... що їм зосталось?/ Лиш гайдамацтво... Яруги та пущі» [3, с. 97]. Автор натуралістично використовує метонімію, щоб назвати повстанців, і ніжну, романтизовану метафорику, щоб оплакати полеглих у нерівних боях. «Гей, каптани, кунтуші телячі,/ гей, сорочки, пошмаровані дьогтем,/ дощик за вами срібно заплаче,/ жайвір у небі задзвонить вогко» [3, с. 97]. Сюрреалістичним образом є узагальнене зображення гайдамаччини: «Полум'я щоб лиш гарчало й рвалось / зграєю псів, худих і злющих» [3, с. 97]. В. Коломієць, як і Т. Шевченко, аксіологічно приймає народні повстання, аргументація в обох поетів подібна. Т. Шевченко («Холодний яр»): «За святу правду-волю / Розбойник не стане!» [5, с. 357]. В. Коломієць: «Помста і гнів – діти волі кривні» [3, с. 97]. Автор кантати називає гайдамацьку зброю, поети-зуючи мілітарну боротьбу дітей волі: «Ви, що від шаблі замовлені й кулі,/ ви, що з сокирами заручались» [3, с. 97]. Автор показує розшарування суспільства під час повстання: повстанці, зрадники, і третя категорія – «міщани цікаві з більмами тихих очей барвінкових», тобто байдужі, егоїстичні й лякливі. Вони, духовно сліпі, байдуже спостерігають, як волочать на аркані хлопця-коліївця, не чують, як б'є на сполох дзвін історії нації. Найтрагічніше звучить мілітарний мотив, пов'язаний саме з потопленими в крові народними повстаннями. Узятого на аркан коліївця автор образно називає «вуглик з пожарищ Залізнякавих», замовлені і заручені діти волі зазнають жахливих страт, їхні смерті поет метафоризує: «згашені вуглики». «Буде тих вугликів згашених всюди:/ буде на палях... буде в Сибіру...» [3, с. 98]. У горизонті сподівань 1960-х пісня прочитувалася як розуміння загрози, що постає перед кожним волелюбним і діяльним українцем, який живе і не скорюється в московській імперії, хай під яким прапором вона існує. У сучасному горизонті – актуалізується поділ людей, у залежності від їхнього екзистенційного вибору в час визвольних збройних змагань.

Є в пісні питання, на які нині ми можемо впевнено дати відповідь, котру не міг знати поет у свої 1960-ті. «Дзвони на сполох... Та чи розбу-

дять?» [3, с. 98]. Розбудили, героїчна Українська Армія нині творить дива, боронячи суверенітет держави і її територіальну цілісність. Актуалізуються й рядки-реквієм по загиблих, які викликають ще більший біль і сум: «дощик за вами срібно заплаче,/ жайвір у небі задзвонить вогко».

Чому пісня називається «Корчма»? Це місце в тексті названо один раз: саме в корчмі схопили хлопця-коліївця, тобто це місце зради. «Втік з-за Дніпра, – та ось тут накрили!» [3, с. 98]. Автор застерігає українців-борців від довіри потенційним зрадникам, відступникам.

Наступна «Пісня сьома. Сковорода» зображує один мирний епізод з життя Григорія Савича, у ній відсутні мілітарні мотиви, натомість домінує філософський розмисел. «Пісня восьма. Різдва на ніч» є найоригінальнішим композиційним складником кантати, у якому В. Коломієць сюрреалістичними поетикальними засобами створює свою художню версію історії написання Тарасом Шевченком вірша «Як умру, то поховайте...». Тексти, присвячені видатним постатям національної культури, стануть об'єктом спеціального нашого вивчення у перспективі.

Кантата складається з восьми пісень і епілогу. Епілог містить узагальнювальні роздуми поета про сутність, ідентичність України та її історичну долю. Завершальна частина кантати є лірико-історіософським текстом. Ейдетичний рівень сконцентрований в образі України, який дано в різноманітних гранях.

В епілозі зустрічаємо явище автоінтертекстуальності: поет цитує (трохи змінивши порядок слів) завершальну строфу з Пісні шостої, що підкреслює важливість віршорядків у змісті кантати. Образність набуває символічності, що конденсує одну з причин поразок України у визвольних змаганнях. «Мов справді брали з одного квіту / мед – бджоли, а труту – гадюки.../ Твої, Україно, діти / за тебе ішли на муки,/ та інші – тебе ж убивали,/ глумилися й над іменням... Віки в яничарстві звивались./ О, як рятувать тебе, Нене?» [3, с. 102]. Автор непрямо, метафорично показує шляхи порятунку: визвольна збройна боротьба і збереження національної ідентичності, основа якої – історична пам'ять.

Мілітарна грань образу Вітчизни виписана передовсім як справедливість боротьби, яку вели українці протягом історії. «Нікого ж бо не підкоряли,/ не поневолювали ми./ Лиш боронилися... Жадали / свободи... й падали кістьми» [3, с. 103]. У сучасному горизонті сподівань ще трагічніше, ніж у 1960-ті, звучить метафорично висловлена думка

про полеглих у цій віковій боротьбі. «Якби поглянути звіддала,/ З глибин віків – збагнув би з жахом,/ Як стрімко вищала земля,/ Трамбована полеглих прахом» [3, с. 104]. Поет змінює хід часу і створює сюрреалістичну картину швидкого вивищення уявної спільної могили борців-захисників України.

Поруч з мілітарною гранню образу України, автор поставив духовну, утіленням якої в епілозі є народнопісенна творчість. «З вулканної душі народу / пісенна лава застига» [3, с. 103]. Дві оспівані поетом грані України, мілітарна і пісенна, взаємопов'язані. «О слово, клеїтне, захрипле,/ в тобі борінь минулих суть» [3, с. 103]. Прочитуючи ці слова в сучасному горизонті сподівань, бачимо їх відповідність творчості письменників-воїнів московсько-української війни, що триває: саме клеїтні, хвилюючі, захриплі, утомлені від боїв голоси, саме жива історія є суттю текстів про війну.

Кантата завершується образом дороги у просторі – у рідний край, Переяславщину, і в часі – у своє дитинство. Сюрреалістичний образ є поясненням, чому ця мандрівка сталася. «Струна мене взяла за горло / і в край коханий повела» [3, с. 104]. У горизонті читача 1960-х твір сприймався як повернення до джерел («До джерел» – саме так Іван Драч назве свою збірку поезій у 1972 р.): джерел історичних – мілітарних визвольних змагань українців; духовних – народної творчості про ці події. Роль народнопісенної творчості в тому, що вона, за виразом поета, *шпига*, не дає заснути сумлінню, приспати волелюбність нації.

Висновки. Отже, кантата «Видива на дорозі» Володимира Коломійця містить мілітарні мотиви,

які можуть бути прочитані як у горизонті сподівань читача 1960-х років, так і сучасного. У творі спостережено мілітарні картини епох України-Русі і козаччини, а також бачення загальної історичної долі Вітчизни з циклічністю виборювання свободи і повернення у неволю. У зображенні боїв, лиха окупованих ворогом територій, у поведінці та намірах загарбників, екзистенційному виборі українців, трагедії втрати найкращих – загиблих героїв – прочитуємо як історичну правду, так і відповідність сутності сучасної московсько-української війни.

Народнопісенна та Шевченкова інтертекстуальність, елементи натуралістичної і сюрреалістичної поетик, спонтанність, діалогічна налаштованість інтонації, свіжість лексики та лункість художнього звукопису притаманні кантаті; вибір жанру виправдано як складністю змісту, так і мистецькими особливостями форми. Поет створює образ України, вияскравлюючи її мілітарну і пісенну характеристики та переконуючи в їхній взаємопов'язаності. Боротьба за волю породжує пісні, пісні *шпигають* душу, кличуть до відновлення збройних змагань. Читача 1960-х рр. кантата В. Коломійця повертала до чистих, не замулених імперсько-комуністичною пропагандою джерел історичної правди та волелюбності українців; наших сучасників наснажує духом пращурів-воїнів, розповідає читачеві жорстоку правду війни, допомагає усвідомити екзистенційний вибір, зробити правильний, гідний крок на дорозі – власній життєвій, яка влітається в історичний шлях України.

Список літератури:

1. Драч І. Щільники Володимира Коломійця. *Коломієць В.Р. Видива на дорозі. Вибрані твори*. Київ : Дніпро, 2007. С. 9–10.
2. Ільницький М. Випростування душі. *Коломієць В.Р. Видива на дорозі. Вибрані твори*. Київ : Дніпро, 2007. С. 11–12.
3. *Коломієць В.Р. Видива на дорозі*. Вибрані твори. Київ : Дніпро, 2007. 608 с.
4. Новиченко Л. Як пахне пшенична солома (Передмова до збірки «Поезії», 1967 р.). *Коломієць В.Р. Видива на дорозі. Вибрані твори*. Київ : Дніпро, 2007. С. 5–8.
5. Федеріко Гарсія Лорка. *Микола Лукаш. Від Боккаччо до Аполлінера*. Київ : Дніпро, 1990. С. 406–474.
6. Шевченко Т. Зібрання творів: у 6 т. Т.1. Поезія 1837-1847. Київ : Наукова думка, 2003. 784 с.
7. Яусс Г.Р. Естетичний досвід і літературна герменевтика / пер. з нім. *Слово. Знак. Дискурс: антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* / за ред М. Зубрицької. Львів : Літопис. С. 278–307.

Tokman H. L. MILITARY MOTIFS AND IMAGERY IN VOLODYMYR KOLOMIYETS' CANTATA "VISIONS ON THE ROAD" IN THE CONTEMPORARY HORIZON OF EXPECTATIONS

The article is devoted to the work of poet Volodymyr Kolomiets (1935-2017), winner of the Taras Shevchenko National Prize of Ukraine (1993). The object of study is the lyrical-epic work "Visions on the Road", which is included in the collection "Song of the Lark" (1965). Attention is focused on military motifs in the artistic text. The theoretical basis of the study is the concept of the horizon of expectations as interpreted by Hans Robert Jauss. An interpretation of the texts in the contemporary horizon of expectations is proposed, particularly in the context of the Russian-Ukrainian war.

V. Kolomyets defined the genre of the work as a cantata, borrowing the term from musicology. The work consists of eight songs and an epilogue. The meanings and artistic specificity of military motifs in songs where militarism dominates the content are explored. The song "My Girl, Pereyaslavko!" depicts the battles between the Ukrainians and the Tatars a thousand years ago. The enemy is depicted as a cunning and predatory fox that seeks to devour the most precious thing in the heart – the historical memory of the nation. The song "The Lark" contains image of the Cossack as the highest example of a Ukrainian defender of the Fatherland and the lark as the voice of the Ukrainian soul. The song "Taras Triasylo" has common motifs with folk works and with T. Shevchenko's poem "Taras' Night," while at the same time marked by a more harsh naturalism and the author's vivid idiolect. The song "Bandura" contains the image of this musical instrument as a symbol of Ukrainian identity. A parallel is drawn with the surrealist image of a guitar in the poetry of F.-G. Lorca. The song "Tavern" tells about the actions of rebels rather than professional soldiers. The author axiologically accepts popular uprisings as a manifestation of freedom-loving spirit and anger. Songs dedicated to Hryhorii Skovoroda and Taras Shevchenko will be the subject of future research. The interpretation of the epilogue emphasizes V. Kolomyets's idea about the justice of the armed struggle waged by Ukrainians throughout history. The cantata "Visions on the Road" helps to realize the existential choice that every Ukrainian now faces.

Key words: *military motif, poetry, contemporary horizon of expectations, Moscow-Ukrainian war, image, naturalism, surrealism.*

Дата надходження статті: 17.11.2025

Дата прийняття статті: 10.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025